

VERZET.

1. **BEPALING EN PROBLEEMSTELLING.** Onder verzet verstaan we de strijd die, aanvankelijk in het geheim, later openlijk, gevoerd werd tegen de bezettingsmacht.

Eerst en vooral was het verzet een vaderlandslievende reflex. Bovendien was het voor de meeste verzetslieden een ideologische strijd tegen het totalitarisme en voor de eerbied van de menselijke waardigheid. Maar naast het doel die ethische waarden te handhaven, bestond er dikwijls ook een verlangen van politieke aard, en soms overheerste dit verlangen al het andere. Inderdaad, behalve in

enkele zeldzame gevallen, wilden de verzetsbewegingen ook de naoorlogse natie voorbereiden. Over het algemeen was het niet hun verlangen het oude politieke en sociale systeem te herstellen, daar ze dit, terecht of ten onrechte, verantwoordelijk achtten voor de ramp die het land getroffen had.

Kortom, het verzet was dus tegelijkertijd: een vaderlandslievende oorlog, een ideologische en een politieke strijd. Deze drie componenten varieerden in hun verhouding tot elkaar in belangrijkheid naargelang van de milieus en het ogenblik.

Deze zeer ruime definitie verklaart meteen waardoor de aspecten en de methoden van het verzet zo van land tot land verschilden en waardoor ze in elk land zelf varieerden naargelang van de sociale mentaliteit of de politieke houding van de verschillende milieus.

Het is mogelijk de verschillende vormen of „typen” van verzet te rangschikken volgens hun graad van belangrijkheid.

Op het laagste niveau was er het passieve verzet. Dit kon zich zeer verschillend uiten en ging van individuele en spontane reactie tot toepassing op grote schaal.

Het actieve verzet kende een moeilijk begin. In het begin was het bijna overal een strijd zonder wapens of middelen, waarbij, alvorens aan een overwinning gedacht kon worden, vooral overtuigd moest worden. Vandaar dat het verzet oorspronkelijk ook het uitzicht van een psychologische oorlog kreeg, die evenzeer gevoerd werd om de hoop te doen herleven, de strijdlust aan te wakkeren en leden aan te werven, als om de vijand en zijn collaborateurs te demoraliseren.

De clandestiene verspreiding van pamfletten en bladen is de eerste actieve vorm van strijd geweest. Voor vele lieden in het bezette gebied was de eerste daad van psychologisch verzet het beluisteren van de BBC; ze ontvingen zo opmonterende boodschappen en richtlijnen voor de actie.

Hoewel deze psychologische actie niet gemeten kan worden, toch had ze ongetwijfeld verreikende gevolgen. De meerderheid der verzetsmannen zal tot het verzet komen door te luisteren naar de BBC of door clandestiene geschriften te lezen. Dikwijls ook vormde het distributiekanaal van vlugschriften de ruggegraat van een inlichtingsnet of van een ontsnappingsketen.

Van het begin van de bezetting af had men geïsoleerde soldaten helpen ontsnappen uit hun gevangenschap door hen te verbergen en door hun burgerkleden te geven. Kort daarna ging het om de ontsnappen uit gevangenenkampen, en vervolgens om de eerste Britse vliegers die boven bezet gebied neergehaald waren. Reeds in 1940 bestonden er ontsnappingswegen. Ze verbonden Nederland, België en Frankrijk via de Vichy-zone of Spanje met Afrika of Engeland.

Het was eveneens langs deze wegen dat de eerste berichten van de inlichtingsnetten doorgegeven werden aan de Intelligence Service of aan de regering in ballingschap. Ten slotte was iedereen die van ver of nabij iets te maken had met het verzet, eigenlijk een inlichtingsagent.

Een andere vorm van rechtstreekse actie was sabotage, hoewel deze tijdens het eerste oorlogsjaar slechts sporadisch en niet-georganiseerd voorkwam. Later werden er ook aanslagen ge-

pleegd op collaborateurs of geïsoleerde Duitsers. Daar deze acties altijd gevolgd werden door weerwraakmaatregelen tegen de bevolking, toonde deze zich dikwijls vijandig tegenover deze methoden. Daarom weigerden sommige verzetsgroepen de oproep van de Special Operations Executive (SOE) in deze zin te beantwoorden. (De SOE, een Britse dienst die ondergebracht was bij het ministerie van Economische Oorlogsvoering, was belast met de opleiding van agenten die naar het vasteland gezonden werden om er sabotagegroepen te vormen).

De uiteindelijke verwezenlijking van het verzet lag in de vorming van geheime legers die zouden moeten meewerken aan de bevrijding van het land. In 1941 was men nog in het stadium der plannen en der eerste tastende pogingen. Het Hoge Britse Commando en de regering in ballingschap steunden de weerstand met zeer beperkte middelen en waren beducht voor elke voortijdige actie. Daarom was er in 1941 nog geen „maquis” of „guerrilla”.

Evenwijdig met deze organisaties voor rechtstreekse actie en zeer dikwijls in nauwe verbinding ermee, ontstonden ook hetgeen men met een algemene term verzetsbewegingen noemde. Deze bewegingen groepeerden, soms op een politieke grondslag, „niet-gespecialiseerde” verzetslieden die het kader en de leiding zochten die de bezetting hun ontnomen had: politieke partijen, vakbonden, vaderlandslievende verenigingen, culturele groeperingen. Hoewel het onmiddellijke doel van deze bewegingen de strijd tegen de bezetter bleef, lagen hun werkelijke doeleinden verder. In de praktijk echter bleef het verzet, ondanks verschillen in opvatting en zekere wrijvingen, gedurende de eerste periode van de oorlog apolitiek, met uitzondering van de communisten.

De communisten in het bezette land bevonden zich sinds het Duits-Russisch akkoord van augustus 1939 eigenlijk in een zeer moeilijke positie. Tijdens de „drôle de guerre” hadden ze hun ervaren organisatie ten dienste van Moskou gesteld en de geallieerde oorlogsinspanning gesaboteerd. Hun „officiële” houding veranderde niet in de eerste maanden na de Duitse inval: hun vlugschriften beschuldigden nog altijd de Engelse en Franse „oorlogsstokers” en zetten de arbeiders ertoe aan het werk te hervatten.

Eind 1940 verkoelden de Duits-Russische betrekkingen echter en de „officiële” toon veranderde. De communisten vielen nu zowel de kapitalisten, de fascistten, de nazi's, Vichy, de Gaulle en Churchill aan als het „reactionaire verzet”. Op sommige plaatsen begonnen communisten te „laveren” in de schoot van hun geschokte partij. Begin 1941 waren ze de aanstokers van enkele stakingen.

Men kan in ieder geval niet beweren dat het nationale verzet geïnspireerd werd door de communisten en nog minder dat het door hen geleid werd. Het keerpunt voor hen was 22 juni 1941, toen ze zich op bevel van Moskou collectief aansloten bij het verzet. Van dit ogenblik af zouden ze een belangrijke rol spelen.

2. MOEILIKHEDEN VAN DE GESCHIEDSCHRIJVING. Terwijl er nog vrijwel geen stelselmatige geschiedschrijving van de collaboratie bestaat, is er logischerwijze een overvloedige literatuur over het verzet ontstaan. Het grootste deel

ervan moet echter met voorzichtigheid gebruikt worden, daar er steeds de neiging bestaat de door het verzet gespeelde rol te overschatten.

Anderzijds vervallen officiële geschiedschrijvers in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten dikwijls in het andere uiterste door de bijdrage van het verzet te verwaarlozen en soms te minimaliseren. In hun ogen is het verzet dikwijls niets anders dan een gelegenheidsstrijdmacht, een bijkomstig strategisch element in de strijd. Zij spitsen hun aandacht vooral toe op de rol die hun eigen speciale diensten in het bezette land speelden, wat tot gevolg heeft dat er aan de ideologische en politieke kenmerken van het verzet over het algemeen niet voldoende aandacht besteed wordt, behalve dan waar het over de communisten gaat. De historici van uiterst linkse strekking legden verder zo'n overdreven ijver voor een politisering van dit onderwerp aan de dag, dat vele waarnemers er zeer wantrouwig tegenover kwamen te staan.

Het ontbreken van een systematische geschiedschrijving van het verzet spruit voort uit het ontmoedigend gebrek aan documentatie. Inderdaad, de regel van het verzet was, om evidente veiligheidsredenen, geen schriftelijke stukken te bezwaren. De geallieerden, en meer bepaald de SOE, hebben hun archieven nog niet vrijgegeven. Wat de Duitse bronnen betreft, deze zijn in veel gevallen vernietigd en de zeldzame dossiers die bewaard bleven, zijn zeer fragmentarisch.

Blijven over: de sterk gekleurde verhalen van strijders en getuigen. Deze vormen weliswaar het grootste deel van de heden ter beschikking staande documentatie, maar moeten met de grootste voorzichtigheid gebruikt worden, daar vele de nodige beheerstheid en objectiviteit missen. Bovendien leefde iedere verzetsman als in een put, vanwege de strakke afzondering van elke groep. De meesten hebben hun chefs en hun bureaus slechts na de oorlog leren kennen. Ook zijn vele verzetsmannen van het eerste uur, en dikwijls zij die er het meest van afwisten, verdwenen: doodgefolterd, gefusilleerd of opgeslokt en vernietigd door het concentratiekampensysteem.

Men ziet dus de onvermijdelijke en waarschijnlijk definitieve leemten in de hieronder volgende gedeeltelijke synthese.

3. VERZET IN 1940-'41. We kunnen de idyllische versie niet onderschrijven volgens welke de gehele bevolking van het bezette land van het begin af spontaan uiting gegeven zou hebben aan haar haat tegen de bezetter. In feite heeft het verzet een minder heldhaftig begin gekend dan de bestaande literatuur ons soms wil doen geloven. Van de zomer 1940 tot juni '41 speelde het werkelijke leven der bevolking zich bij ons af tussen twee uitersten: verzet en collaboratie; de grote meerderheid had zich echter goedschiks kwaadschiks bij het feit van de bezetting neergelegd. Voor velen betekende de oorlog in de eerste plaats scheiding van geliefden in krijgsgevangenschap, voedselrantsoenering en materiële schade.

De meesten bleven steken in een sociaal systeem dat noodzakelijkerwijze gedurende de bezetting gehandhaafd werd, soms zelfs in het voordeel van de nazi-economie.

De bezetters gedroegen zich „onberispelijk” en het was duidelijk dat ze bevelen in die zin ontvangen hadden. Het doel was klaarblijkelijk: de gemoe-

deren geruuststellen en de bestaande administratie behouden, en dit vooral in de Germaanse landen zoals Noorwegen, Nederland, Luxemburg en Vlaanderen. Deze strikte schijnbeleefdheid deed menig toeschouwer in die tijd zeggen: „Het zijn niet dezelfde als die van 1914-'18!“. Velen dachten bovendien dat de oorlog onherroepelijk verloren was. Hadden ze immers niet vernomen dat in niet-bezet Frankrijk maarschalk Pétain, de held van Verdun, zich bij de feiten had neergelegd? Men had hier dus veel minder reden tot verzet dan in Oost-Europa.

Het was pas in de herfst van 1940 dat, na de luchtslag boven Engeland, de oproepen door de vrije regeringen via de BBC en het geleidelijk groeiend inzicht der mensen in de situatie, de hoop herboren werd en daarmee de wil de strijd voort te zetten. Zo ongeveer was het algemene beeld, op enkele individuele uitzonderingen na.

In België heerste er bovendien een zekere verwarring in de geesten wegens het politieke meningsverschil tussen de naar Londen uitgeweken regering en koning Leopold III, die ter plaatse gebleven was. Rekening dient men eveneens te houden met de invloed van de Vlaamse nationalist, van wie een groot gedeelte openlijk met de Duitsers collaboreerde. Hoewel minder talrijk, collaboreerde het Rexisme op gelijksoortige wijze in het Franssprekende deel van het land.

De bezetters gaven echter tamelijk gauw hun correctheidspolitiek op: belastingen, inbeslagnemingen, taaldiscriminatie bij de vrijlating van krijsgesvangenen, verplichting voor de Joden om de Davidster te dragen: al deze maatregelen wekten verontwaardiging. Vlugschriften en clandestiene krantjes kwamen in omloop en werden mettertijd steeds talrijker. Aangemoedigd door de Belgische uitzendingen van de BBC bedekte men de muren met het V-teken, symbool van de overwinning (Victory); de verjaardag van de wapenstilstand op 11 november 1918 leidde plaatselijk tot demonstraties.

Naast deze spontane uitingen wijdden kleine groepen zich van eind 1940 af aan actief verzet.

Dit was het geval met de eerste inlichtingsnetten, die vaak opnieuw opgericht werden door verzetspioniers van 1914-'18. Hun methoden waren echter niet meer berekend op de nieuwe technieken van de Duitse contraspionage, vandaar de zware verliezen in het begin. Met de komst uit Engeland van agenten en radio-operateurs steeg de efficiëntie, zodat de dringende berichten tenminste niet meer de lange weg over Spanje hoefden af te leggen.

Andere groepen begonnen de militaire actie voor te bereiden: het Belgisch Legioen, later het Geheime Leger genoemd, dat vooral bestond uit actieve en reserve-militairen; de Witte Brigade; het Onafhankelijkheidsfront; de Armée de la Libération enz. Midden 1941 bevonden deze bewegingen zich nog in het stadium van de opbouw. Ze richtten zich dikwijls op uiteenlopende activiteiten tegelijk: sabotage, sluikpers, inlichtingen, wat hun veiligheid in gevaar bracht; er waren dan ook vele arrestaties. De meeste bewegingen zouden autonoom blijven, ondanks verscheidene pogingen tot centralisatie.

Ook het burgerlijk verzet dient te worden vermeld, met zijn aanzienlijke morele en materiële actie: het verbergen van verzetsmensen en Joden, de

houding der universitaire milieus, de strakke houding van de magistratuur en de Kerk, de hulp aan gevangenen en families van slachtoffers van de Duitse repressie, de weigering door ambtenaren de Duitse richtlijnen te volgen enz.

Over het algemeen genomen was het verzet in het begin van de zomer 1941 dus zeer verdeeld en sporadisch. Er was geen nationale eenheid, geen internationale samenwerking. Wat het verzet in die tijd vooral ontbrak, was officiële en morele erkenning als lid van de strijdende krachten, middelen en vooral bevelen. De verzetsmensen gaven er zich rekenschap van, dat ze zonder buitenlandse hulp niet efficiënt konden optreden en gedoemd waren tot onmacht.

De enige groepen die werkelijk bijdroegen tot de oorlogsinspanning, waren juist diegene die door de Intelligence Service of de Special Operations Executive gesteund werden.

4. VERZET VAN DE ZOMER 1941 TOT DE LENTE '44. Ondanks enig resultaat, vooral wat het verschaffen van inlichtingen betreft, had het verzet tot in het begin van juni 1941 weinig positieve verwezenlijkingen op zijn actief. Uit de verslagen over de binnenlandse toestand, die de Duitse overheid in het bezette land regelmatig naar Berlijn stuurde, blijkt dat men zich op dit punt geen ernstige zorgen maakte. Zes maanden later was de toon van de Duitse verslagen helemaal veranderd. Plotseling bleek het verzet veel algemener en efficiënter te zijn dan men ooit had durven vermoeden. De bevelvoerders van het Reich vroegen om versterking van hun politie-effectieven en meer garnizoenen ter handhaving van de orde.

Inderdaad, een gebeurtenis van kapitaal belang bracht het clandestien verzet een onverwachte steun : de Duitse inval in de USSR op 22 juni 1941. Van die datum af wierpen de communisten zich gemeenschappelijk en met volle overgave in de strijd tegen de nazi's.

Het door hen ingenomen standpunt veranderde radicaal : men moest zich aansluiten bij de bestaande ondergrondse bewegingen, ook wanneer deze een bourgeoisstempel droegen en door de kapitalistische machten gesteund werden.

De Duitsers zelf zouden ongewild de beste propagandisten van de communistische actie worden. Zij beschuldigden de communisten er immers van de daders te zijn van alle sabotagedaden en aanslagen die plaatsvonden. Het gevolg hiervan zou zijn dat veel niet-communistische verzetsmensen, aangetrokken door dit „opgeschroefd” prestige, de rangen van de extreem-linkse organisaties kwamen vergroten.

Hier lag het beginpunt van de splitsing van de weerstand in twee richtingen, die, na eerst een tijdje los naast elkaar te hebben bestaan, zich ten slotte duidelijk van elkaar zouden verwijderen.

Over het algemeen kan men echter zeggen dat de strijd tegen de bezetter op het eind van 1941 door Londen heel wat rationeler georganiseerd werd.

Op enkele gebieden in de Ardennen na is België weinig geschikt voor de guerrilla. Het Belgisch verzet legde zich dus vooral toe op het verstrekken van inlichtingen. Een tiental inlichtingsnetten, reeds in werking in de loop van 1941, beschikten eind 1942 over 25 geheime zenders in Frankrijk en België. Op het ogenblik van de bevrijding waren er 40 geheime zenders in werking. De Britten geven

toe dat in 1942 de Belgen bijvoorbeeld 80 % van alle inlichtingen betreffende de vijandelijke radaropstellingen hebben verstrekt.

Op het eind van 1941 namen twaalf Belgische verzetsbewegingen vaste vorm aan. Tengevolge van de geringe uitgestrektheid van het grondgebied en de afwezigheid van grote ontoegankelijke streken leidde een zo groot aantal verenigingen echter ook tot moeilijkheden. Bovendien koesterde de Belgische regering wantrouwen tegen de belangrijkste beweging, het Belgisch Legioen, gesticht in 1940 en voornamelijk uit beroepsmilitairen en reservisten samengesteld. De regering meende ten onrechte dat het enige doel van deze beweging erin bestond de koning na de bevrijding weer op de troon te plaatsen, terwijl de strijd tegen de bezetter eerder bijkomstig was. Deze crisistoestand werd eind 1942 opgeheven, toen het Geheime Leger een officiële status kreeg. In juli 1943 kreeg het van Londen nauwkeurige opdrachten.

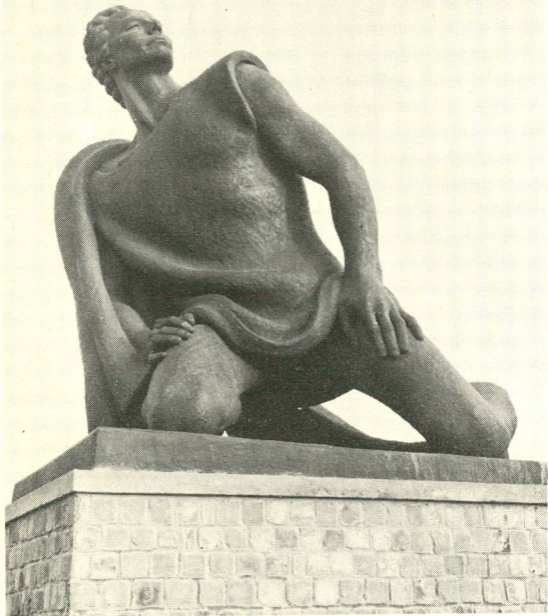
Buiten het Geheime Leger (voormalig Belgisch Legioen), dat belast was met de vorming van een strijdmacht van 50.000 man, die onder geallieerd bevel zou komen, zodra het ogenblik gekomen zou zijn, was er ook nog de Armée de la Libération, de Insoumis, de Witte Brigade (Fidelio), het Belgisch Leger der Partisanen, de Belgische Nationale Beweging, de Nationale Koningsgezinde Beweging, Nola, de Affranchis, de Groep G en het Onafhankelijkheidsfront (tweede belangrijkste Belgische beweging). Deze laatste was door de regering belast met de coördinatie van de Burgerlijke Weerstand.

Dit laatste ging slechts op in theorie, want alle bewegingen, zonder onderscheid, deden aan sabotage, zorgden voor inlichtingen en voerden tijdens de eindfase van de Duitse bezetting eveneens guerrilla. De meeste hadden bovendien hun eigen sluikpers.

De levering van wapens, munitie en gelden door Groot-Brittannië gaf, zoals in andere landen, dikwijls aanleiding tot ontevredenheid bij bepaalde groepen die zich benadeeld voelden in vergelijking met andere. Men gaf zich niet genoeg rekenschap van de werkelijke moeilijkheden van de SOE en van de regering om iedereen tevreden te stellen.

De organisatie die het meest uitblonk op het gebied van de sabotage vóór de algemene opstand van 1 juni 1944, was de Groep G, die bestond uit een elite van ingenieurs en technici, waarvan het aantal nooit de 3.000 overschreed en waarvan de objectieven vooral de industrie en de verbindingen waren. De 15de januari 1944 stelde de Groep G gelijktijdig alle hoogspanningslijnen van het land buiten dienst, wat de bezetter 10 miljoen werkuren kostte.

Sedert 1941 ontwikkelde de ondergrondse pers zich sterk. In het begin van 1943 waren er meer dan 300 clandestiene dagbladen in omloop in België, waaronder een honderdtal Nederlandstalige. Onder deze bladen vermelden wij o.a. La Libre Belgique, oudgediende van 1914-'18, dat in 1941 opnieuw verscheen. Een opzienbarend bravourestukje vond plaats op 9 november 1943, toen een clandestiene uitgave van het dagblad Le Soir, dat door de bezetter gecontroleerd werd, gedrukt in 100.000 exemplaren, verwisseld werd met de oorspronkelijke uitgave en in alle kiosken van het land te koop werd aangeboden.

Monument te Breendonk door I. Ianchelevici.

5. DE DEELNEMING VAN HET VERZET AAN DE BEVRIJDING VAN HET LAND (1944). De zes maanden die de bevrijding voorafgingen, waren de meest pijnlijke voor de Belgische bevolking, ondanks de zekerheid over een zich reeds aftekenende overwinning.

Meer en meer verzetslieden en gijzelaars werden gearresteerd, gefusilleerd of gedeporteerd naar de concentratiekampen, waarvan er zich één in België zelf bevond, te Breendonk. De sluipmoorden op collaborateurs en de aanslagen werden steeds talrijker, telkens gevolgd door gewelddadige vergeldingsmaatregelen, die een angstpsychose in leven hielden. De collaboratiebewegingen zoals DeVlag, Germaanse SS, Rex enz. hadden onder elkaar beraadslaagd over de te nemen maatregelen inzake „vergeldingsterreur”. Zij lieten de Duitse gezagdragers zoveel mogelijk in onwetendheid over hun repressiepolitiek en begingen dan ook ongestoord moorden op personen die verondersteld werden het verzet te steunen, en ondernamen bloedige „strafexpedities”.

Bovendien veroorzaakten de geallieerde bombardementen, uitgevoerd om de ontschepping voor te bereiden, in verschillende steden zware schade en talrijke slachtoffers.

Tijdens het tweede kwartaal van 1944 liet de SOE 55 luchtoperaties uitvoeren om de Belgische verzetslieden te bevoorraden, die zo hun actie konden uitbreiden.

De opdrachten die door het Geallieerd Hoofdkwartier werden toevertrouwd aan het gewapend verzet, waren de volgende :

- 1° In samenhang met het ontschepingsplan de Duitse bewegingen naar Frankrijk verlammen door de ontwrichting van het trein- en wegverkeer.
- 2° Bij de nadering van de geallieerde strijdkrachten een verontrustingsguerrilla ontketenen, evenals de televerbindingen saboteren.

3° Deze strijdkrachten leiden en steunen op het ogenblik van het nemen van contact door het voorkomen van door de vijand voorbereide vernielingen, of door herstel van degene die zouden zijn uitgevoerd. Dit laatste punt beoogde vooral het intact houden van de havens.

Na overleg met de regering-Pierlot wees Eisenhower generaal Gérard, oudbevelhebber van het Geheime Leger, en Marcel Grégoire, één van de leiders van het Onafhankelijkheidsfront - beiden uit België ontsnapt - aan als opper- en adjunct-bevelhebber van het gehele Gewapend Verzet. Door de BBC aangekondigd hadden deze benoemingen tot doel de clandestiene bewegingen onder de bescherming te plaatsen van de Conventie van Den Haag.

In feite zou deze procedure geen groot effect hebben. De Duitsers zouden de gearresteerde verzetslieden tijdens de operaties meestal zonder meer afmaken.

De 1ste juni 1944 om 19.15 uur ontving het Belgische verzet van de BBC een boodschap die het overgaan tot de actie aankondigde, tussen de 3de en de 15de, indien er geen tegenbevel volgde. De gevechtsstellingen en de verbindingen werden dadelijk in paraatheid gebracht.

De 6de kondigde de BBC de ontscheping aan. De 8ste juni zette een nieuw bericht voor de saboteurs van het spoorwagennet en de andere verbindingsmiddelen tegen de 10de het licht op groen.

Alle verzetsbewegingen wierpen zich in de strijd: in juli zouden 800 vernielingen aan spoorwegen, 42 ontsporingen en 65 vernielingen aan bruggen verwezenlijkt zijn. De toestand in het Duitse achtergebied werd chaotisch.

Sedert 9 juni nam men de eerste maatregelen tot bescherming van de havens van Gent, Brugge en Oostende, en dit met gedeeltelijk resultaat.

Met het doel de grote haven van Antwerpen intact te houden, haven die onmisbaar zou zijn voor de geallieerden, plaatsten de verschillende verzetsgroepen uit de streek zich onder een coördinerend lichaam en zetten de operaties tot redding van de haveninstallaties systematisch op. In de Ardennen, de enige gunstige streek voor de organisatie van een maquis, maakten de verzetslieden zich gereed om op te duiken.

Op het eind van de maand augustus volgden de gebeurtenissen elkaar in versneld tempo op. De geallieerde legers begonnen met hun bezetting van de Seine af, terwijl de Duitsers zich in volle snelheid terugtrokken op de Siegfriedlinie. Een zeker aantal Amerikaanse en Britse eenheden werd opgehouden door de slag tegen de Franse kanaalhavens. Zo werden de inspanningen van geallieerde divisies verspreid, die zo goed hadden kunnen samenwerken met het verzet in België.

Het Geallieerd Commando vroeg het verzet de Duitse bewegingen zoveel mogelijk te hinderen. De beloofde droppings bleven echter achterwege.

Niettemin werd op 1 september het bevel gegeven voor het ontketenen van de guerrilla. Terzelfdertijd gaf men eveneens bevel geen vernielingen meer uit te voeren in de diepte en ook om over te gaan tot beschermingsmaatregelen in het algemeen, en tot bescherming van de haveninstallaties en de door de vijand achtergelaten voorraden in het bijzonder. Deze operaties begonnen dadelijk, te midden van de vloed der vijandelijke terugtrekkende eenheden.

Ondertussen rukten de geallieerden op. De 5de september bevrijdden ze Gent, met de doeltreffende hulp van het Geheime Leger. Op 9 september werden Nieuwpoort, Oostende en Brugge bereikt. De vijand klampte zich niettemin vast aan het Leopoldkanaal, tot begin november. Brussel en Antwerpen zouden respectievelijk op 3 en 4 september bereikt worden : de installaties van de grote haven bleven ongeschonden dank zij de tussenkomst van de formaties van het Belgisch verzet.

De regering-Pierlot, terug uit Londen, werd uitgebreid, nadat de prins-regent de eed had afgelegd. Een aantal verzetsleden werden in het kabinet opgenomen, onder hen drie communisten. Een dezer laatsten, Fernand Demany, de stichter van het Onafhankelijkheidsfront, vertegenwoordigde het verzet meer in 't bijzonder.

6. MOEILIJKE DEMOBILISATIE VAN HET VERZET. Het probleem van de demobilisatie en van de ontwapening der verzetsgroeperingen veroorzaakte in november 1944 een vrij ernstige crisis. De 13de van die maand besloot de regering, op verzoek van Eisenhower en na veel aarzelen, tot demobilisatie en ontwapening van het verzet over te gaan, met een termijn van vijf dagen. De leiders van het Onafhankelijkheidsfront waren dit bevel in 't algemeen niet gunstig gezind.

Generaal-majoor Erskine, geallieerd afgevaardigde voor België, moest zeer diplomatiek te werk gaan om de verzetsleiders te overtuigen. Zij schreven ten slotte vóór, de wapens alleen bij de geallieerde militaire autoriteiten in te leveren.

De minister van Landsverdediging Fernand Demets had de jonge verzetsleden gevraagd zich bij de normale Belgische eenheden te voegen, die nu weer werden opgericht. Deze oproep gaf aanleiding tot heftige verwijten van de uiterst linkse bewegingen die een toetreding „in blok” van verzetsgroeperingen tot het leger wensten, en niet een toetreding op basis van individuele dienstneming. De communistische ministers, die met hun collega's niet akkoord konden gaan, dienden op 16 november hun ontslag in.

De 25ste november poogden een aantal weerstanders van uiterst linkse richting de neutrale zone in Brussel te bezetten, terwijl ze de kreet „Demany aan de macht” in koor scandeerden. De regering had de chef van de rijkswacht opgedragen in geen geval te wijken. De rijkswachters, die door de geallieerde autoriteiten opnieuw bewapend waren, zagen zich genoodzaakt te vuren en de massa werd uiteengedreven. Britse eenheden die in het Brussels park gelegerd waren, woonden dit alles als onbewogen toeschouwers bij. De politieke staking, op 28 en 29 november in de openbare diensten en in de kolenmijnen begonnen, werd door de openbare mening afgekeurd en eindigde spoedig.

Ongeveer 17.000 leden van het Belgisch verzet gaven tijdens de Tweede Wereldoorlog hun leven.

7. HET VERZET EN DE V.B. Bestond er een Vlaams verzet, d.i. hebben er mensen tegen de Duitse bezetting geageerd om Vlaamse motieven? Het antwoord is bevestigend, maar het valt voor het grootste deel buiten dit kader. Het Dietse Verzet, zoals de anti-Duitse oppositie in de collaboratie genoemd werd, ageerde tegen bepaalde doelstellingen van de Duitse bezetting, o.a. het niet willen aanvaarden van het Grootnederlands

ideaal en het aansturen op een Grootgermaans Rijk (bv. de Nederlandsche Concentratie, het Dietsch Solidaristisch Keurfront, Nederland Eén, Dietsch Eedverbond; ook de naamsverandering van de Nationaal-Socialistische Jeugd Vlaanderen, de jeugdorganisatie van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV), in Dietsche Blauwvoetvendels, moet van dit gezichtspunt uit gezien worden). Dit Dietse verzet protesteerde tegen de samenwerking van het VNV met de bezetter, wanneer de idealen van de V.B. in verdrukking kwamen (bv. de protesten van F. Daels, de brief van pater Callewaert aan de leiding van het VNV van 3 april 1943 en de brief van J. Leuridan aan H.J. Elias van 22 oktober 1943). Maar dit verzet leidde noch tot actie, noch tot oproepen tot strijd, noch tot sabotagedaden, noch tot gewapende actie tegen de bezetter. De V.B. in de collaboratie had immers eerst geloofd in een uiteindelijke Duitse overwinning, later gehoopt op een compromisvrede waarin voor onze gewesten de Duitse invloed nog overheersend zou zijn. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat er geen leden van Vlaamsgezinde groepen in het verzet belandden. Leden van het Verdinaso, boos over de Duitsgezinde putsch van de Dinaso-Militanten-Orde, gingen bij het verzet. Gewezen leden van het VNV sloten zich aan bij ondergrondse studiegroepen, zoals Tony Herbert (reeds buiten het VNV vóór 10 mei 1940) bij de groep Demain, om het nieuwe, naoorlogse België voor te bereiden. Maar hier ligt dan juist een belangrijke accentverschuiving. Die flaminganten ijverden niet meer voor „Vlaanderen eerst”, maar voor een nieuw België, aan wiens organisatie „de Vlamingen hun beste krachten zullen wijden” (T. Herbert), „Een vaderland om te beminnen, de ontmoeting van de Vlaamse en Belgische gedachten” (J. Boon). We vinden nergens een Vlaamse tegenhanger van de richting La Wallonie Libre, waarin men pleitte voor een vrij Wallonië naast een vrij Frankrijk. Er hebben Vlaamsgezinden in het verzet gestaan, maar zoals H. Todts het schreef „het aantal dat er niet in stond, is groter. Zij die niet collaboreerden werden attentist”.

8. VERZET IN VLAANDEREN. Vlaams verzet dekt niet alleen de Vlaamsgezinde lading. Ook de uiting van het verzet in de Vlaamse gewesten moet bestudeerd worden. In linkse kringen heeft men in Vlaanderen zeker evenveel verzet gepleegd als in Wallonië. Maar de houding van die milieus werd bepaald door het vaderlandslievend aspect dat zij aan de strijd, gevoerd voor het herstel van een nieuw vrij België, gaven. Typisch Vlaamse accenten komen aldus niet veel aan bod. Radio België, te Londen, heeft ook niet zoveel gedaan om het Vlaamse motief in zijn propaganda te laten uitkomen. De omstandigheden hebben soms wel eens een ontwikkeling in Vlaamse richting onderbroken. Zo gebruikte de communistische clandestiene pers Vlaamse motieven, ageerde zij tegen het verraad van het VNV aan de Vlaamse belangen. Maar daaraan kwam in 1943 een eind, toen de Vlaamse communistische partij, zoals de hele communistische organisatie, zware klappen van de Duitse repressie kreeg. De partij werd gecentraliseerd, o.a. wegens gebrek aan personeel, en de Vlaamse accenten kwamen op de achtergrond.

In Leuven en Gent verschenen, vooral in studentenkringen, ondergrondse bladen waarin Vlaamse

motieven tot uiting kwamen, maar centraal stond de trouw aan het Belgische vaderland. In het totaal van de clandestiene pers kwam het Nederlands, als uitdrukkingmiddel, er bijzonder slecht van af. Een telling van het aantal titels van de clandestiene pers, verschenen in 1940, geeft het volgende resultaat: 7 Vlaamse, 79 Franse, 9 tweetalige bladen en blaadjes. Het totaal der tijdens de oorlog verschenen clandestiene bladen is 11 tweetalige, waarvan 9 in Vlaanderen, 415 Fransstalige, waarvan 1 te Oostende en 1 te Tienen, en slechts 141 Nederlandstalige. Deze cijfers kunnen moeilijk als afdoend bewijsmateriaal gelden, maar geven toch een indicatie.

Een andere aanduiding geeft het „martyrologium” van het Gulden boek van de weerstand. De vier Vlaamse provincies tellen er 2767 slachtoffers in de strijd tegen de bezetter. De Waalse provincies daarentegen, met een kleinere bevolking, hadden 3732 slachtoffers te betreuren, terwijl Brabant er 2026 telde.

Nog een andere indicatie dat Vlaamse motieven vrijwel geen rol hebben gespeeld in de activiteiten van het verzet, vinden we in de statistiek van de terechtstellingen na veroordeling door Duitse instanties. Vlaanderen telt 34 % van de voor het merendeel wegens verzetsactiviteiten veroordeelde terechtgestelden, Brussel 16 % en Wallonië 49 %. Al deze gegevens samen leiden ons tot de volgende voorzichtige conclusie: Vlaamsgezinde motieven hebben geen aanleiding van belang gegeven tot verzetsactiviteiten, terwijl de Vlamingen, als loyaal deel der Belgische bevolking, niet het aandeel in de rechtstreekse strijd tegen de bezetter hebben gehad waarop zij volgens hun bevolkingsgetal aanspraak zouden kunnen maken.

LITERATUUR: *Het guldenboek van de weerstand* (1948); - F. Maes, *De Vlaamse beweging en het incivisme*, in *De Gids op Maatschappelijk gebied* (juni 1950, nr. 6); - H. Todts, *Hoop en wanhoop der Vlaamsgezinden*, I (1961); - J. Dujardin, L. Rymenans, J. Gotovitch, *Inventaris van de sluikpers* (1966); - I. Gerard, *Armée secrète, souvenirs de commandement* (1966); - H. Bernard, *La résistance belge 1940-1945* (1968); - H. Bernard, *Un maquis dans la ville* (1970); - H. Buch, *La résistance: l'expérience belge*, in *La guerre et ses théories* (1970); - J.L. Charles, *Les forces armées belges 1940-1945* (1970); - J. Vanwelkenhuyzen, F. Selleslagh, *Statistiek van de terechtstellingen*, in *Mededelingen van het Navorsings- en Studiecentrum voor de geschiedenis van de tweede wereldoorlog* (mei 1970, nr. 2); - H. Bernard, *Un géant de la résistance. Walthère Dewé* (1971); - J. Gerard-Libois, J. Gotovitch, *L'an 40* (1971); G. Tanham, *Contribution à l'histoire de la résistance belge 1940-1944* (1971); - L. van Brussel, *Partisanen in Vlaanderen* (1971); - J. Gotovitch, *De klandestiene pers in 1940*, in *Bijdragen tot de geschiedenis van de tweede wereldoorlog*, II (1972).

JEAN-LEON CHARLES en WILLEM MEYERS